

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ЕФЕКТИВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У СВІТОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY AS AN IMPORTANT FACTOR FOR EFFECTIVE INTEGRATION INTO THE WORLD ECONOMIC SPACE

У статті визначено ключові проблеми розвитку аграрного сектору економіки України. Зазначається, що сільське господарство України має потенціал для вирішення світової продовольчої проблеми. Відзначається, що пріоритетним завданням є становлення та закріплення позицій України на світовому ринку сільськогосподарської продукції. Розглянуто переваги аграрного сектору внаслідок створення Зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Наведено можливості співпраці України з країнами Близького та Далекого Сходу.

Ключові слова: аграрний сектор, глобалізація, розвиток, економіка, експорт, інтеграція, конкурентоспроможність, ринок, світовий економічний простір.

В статье определены ключевые проблемы развития аграрного сектора экономики Украины. Указывается, что сельское хозяйство Украины имеет потенциал для решения мировой продовольственной проблемы. Отмечается, что приоритетной задачей является становление и укрепление позиций Украины на мировом рынке сельскохозяйственной продукции. Рассмотрены

преимущества аграрного сектора в результате создания Зоны свободной торговли между Украиной и Европейским Союзом. Приведены возможности сотрудничества Украины со странами Ближнего и Дальнего Востока.

Ключевые слова: аграрный сектор, глобализация, развитие, экономика, экспорт, интеграция, конкурентоспособность, рынок, мировое экономическое пространство.

The key problems of the agrarian sector development of Ukraine's economy are determined in the article. It is indicated that Ukraine's agriculture has the potential to solve the world food problem. It is noted that the priority task is the formation and strengthening of Ukraine's positions on the world market of agricultural products. The advantages of the agrarian sector, as a result of the establishment of the Free trade area between Ukraine and the European Union are considered. The possibilities of cooperation of Ukraine with the countries of the Near and Far East are presented.

Key words: agrarian sector, globalization, development, economy, export, integration, competitiveness, market, world economic space.

УДК 330.16.338.436.33

Катан Л.І.

д. е. н., професор,
професор кафедри фінансів
та банківської справи
Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

Постановка проблеми. Сучасна світова система характеризується процесами всесвітньої інтеграції, що виявляється у взаємному співробітництві політичних інститутів, зближенні та поглибленні взаємодії національних економік, а також зміцненні культурних, комунікаційних та цивілізаційних зв'язків. Це спричинило багато суттєвих змін щодо виникнення та поширення наднаціональних структур, більш тісний зв'язок між усіма суб'єктами світової економіки, перехід її на якісно новий рівень.

Інтеграція України у світову господарську систему, розвиток якої обумовлений взаємовідносинами, що виникають між природою, суспільством та самостійними суб'єктами господарювання, визначає появу завдань щодо адаптації до нових та постійно змінних умов. У зв'язку з цим зростає необхідність подальшого удосконалення політики, що спрямована на динамічний та ефективний розвиток сільськогосподарського виробництва і забезпечення на цій основі росту життєвого рівня населення та соціального процесу країни.

Аграрний сектор України відіграє важливу роль для економіки України в контексті стрімкого збільшення обсягів виробленої продукції та експорту протягом останніх років. Внаслідок конфлікту на сході України відбулись різке зниження обсягів виробництва промислової продукції і згортання експорту металургійної продукції, що привело до підвищення ролі сільського господарства. Аграрний сектор у кризовий 2014 рік набув лідерства з експорту продовольчих товарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації досліджувались низкою провідних учених. Серед них слід назвати таких, як О.М. Бородіна, О.В. Єранкін, Т.Г. Зінчук, І.М. Кириленко.

Теоретичні, методичні і практичні аспекти розвитку агробізнесу розглядаються в працях Г.О. Андрусенка, М.Г. Бетлія, С.П. Гриненка, А.В. Єрмолаєва, М.В. Калінчика, І.В. Клименко, П.М. Макаренка, В.Я. Меселя-Веселяка, Л.В. Романової, В.Д. Савченка, В.Ф. Семенова, І.Ю. Сіваченка, Р.А. Слав'юка, В.М. Трегобчука, М.М. Федорова, Ф.К. Шакірова.

Вони охоплюють широке коло питань розвитку аграрного підприємництва та пошуку резервів нарощування продовольства.

Постановка завдання. Метою статті є визначення важливості аграрного сектору як фактору ефективної інтеграції у світовий економічний простір.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань дослідження: визначити ключові проблеми розвитку аграрного сектору економіки України, розглянути переваги аграрного сектору внаслідок створення Зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, навести можливості співпраці України з країнами Близького та Далекого Сходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідне місце в аграрному секторі посідає сільське господарство, де відбувається формування значної частини продуктів харчування і сировини, що дає змогу забезпечити продовольчу безпеку країни, розвиток економічних відносин в процесі обміну товарами на внутрішньому та зовнішньому ринках, покращення життєвого рівня населення.

Однією з важливих галузей економіки України є сільське господарство, що формує засади самостійності та незалежності країни. Сільське господарство має потенціал не лише до забезпечення якісними, корисними та безпечними продуктами харчування населення країни, але й до здійснення вагомого внеску у вирішення світової продовольчої проблеми.

Потенціал виробництва сировини для окремих галузей промисловості, а також обсяги виробництва сільськогосподарських культур, необхідних для забезпечення населення продуктами харчування, значно перевищує потреби внутрішнього ринку. Тому український аграрний сектор є важливим чинником для розвитку економіки, а також необхідним фактором для ефективної інтеграції у світовий економічний простір. На думку дослідників, зростання доходів населення, що зайняте у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві, може викликати мультиплікативний ефект у розвитку інших видів економічної діяльності [4, с. 231].

Розвиток аграрного сектору економіки України виявляється у забезпеченні ефективного соціально спрямованого сектору економіки держави, який має потенціал для задоволення потреб населення у якісній та безпечній продукції. До того ж пріоритетним завданням є становлення та закріплення позицій України на світовому ринку сільськогосподарської продукції, що на даному етапі розвитку вимагає перш за все створення різноманітних господарюючих суб'єктів, власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право власності на частину земної поверхні і праці на ній [4, с. 112].

Проте сьогодні існують ключові проблеми розвитку аграрного сектору економіки України, серед яких слід назвати такі:

- незбалансованість розвитку різних форм здійснювання господарської діяльності за послаблення позицій на ринку юридичних та фізичних осіб, які займаються виготовленням сільськогосподарської продукції;

- низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва;

- загрози збільшення виробничих витрат за рахунок зниження вартості основних фондів внаслідок зростання продуктивності праці та технічного прогресу, а також використання несучасних методів виготовлення продукції за зростання вартості не відновлювальних природних ресурсів;

- недосконалість установ матеріального і нематеріального виробництва, які сприяють здійсненню операцій, пов'язаних з купівлею-продажем товарів;

- недотримання умов пакування, складування, транспортування продукції, що негативним чином впливає на якість сільськогосподарської продукції;

- відсутність мотивації для виробництва органічної продукції;

- зниження рівня життя населення;

- незначна місткість ринку продукції рослинництва і тваринництва, який діє всередині країни;

- відсутність співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції з метою захисту власних прав;

- неефективне донесення інформації до товаровиробників щодо співвідношення попиту та пропозиції на ринку, а також умов ведення бізнесу в галузі;
- незавершеність земельної реформи [3].

Вирішення наведених проблем має відбуватися за рахунок реалізації Стратегії шляхом розроблення, ухвалення та виконання Державної програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, яка визначатиме шляхи та способи виконання завдань Стратегії за кожним із пріоритетних напрямів, міститиме перелік завдань і заходів [3].

Розвиток відносин між суб'єктами господарської діяльності, що відбувається в умовах існування приватної, державної та колективної форм власності, зумовлює необхідність глибокого вивчення аграрних підприємств, ефективності їх діяльності, дослідження системних одиниць, що визначають технологічні процеси виробництва сільськогосподарської продукції за допомогою пристроїв, механізмів, приладів. Проведення такого дослідження дасть змогу виявити те, як ці фактори впливають на підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств і закріплення їх позицій на внутрішньому і зовнішньому ринках, що впливає на розвиток національної економіки та інтеграції у світовий економічний простір.

Оскільки інтеграція національної економіки України у світове господарство є невідкладним і важливим завданням, особливого значення набуває підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств сільськогосподарського виробництва. Підвищення

ефективності сільськогосподарського виробництва є однією з головних умов процесу відновлення факторів виробництва на засадах вдосконалення техніко-технологічної бази, нагромадження аграрного капіталу як основи для організованої діяльності людей, спрямованої на створення продукції рослинництва і тваринництва, а також необхідним напрямом Стратегії сталого розвитку України.

Дослідники і науковці зазначають, що впродовж останніх років матеріально-технічний потенціал підприємств аграрного сектору економіки України скорочується, спостерігається нагальна необхідність залучення інвестицій для оновлення основних засобів. Внаслідок порушення паритету цін на сільськогосподарську продукцію та матеріали, обладнання, споруди, що використовують у процесі виробництва продукції рослинництва і тваринництва, знижується результативність діяльності аграрних підприємств [1, с. 324].

Проте варто відзначити і позитивні перспективи. Розвиток аграрного сектору економіки України визначається структурними трансформаціями, які виникають впродовж останніх років. Концентрація земельних ресурсів, зосередження засобів і предметів праці, трудових ресурсів дають змогу збільшити розмір підприємств, позиціонування України як надійного постачальника сільськогосподарської продукції на світових ринках.

В умовах активізації процесу глобалізації країни світу, що мають на меті забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, повинні долучатися до процесу економічної взаємодії між країнами. З огляду на цю мету країни світу, зокрема їх установи, заклади та організації, мають здійснювати розробку та реалізацію стратегій, які б дали змогу забезпечити розширене відтворення і поступові якісні та структурні зміни економіки, що дасть можливість інтеграції у глобальну економічну систему [5, с. 12].

Зменшення доступу на російський ринок сприяло активізації торговельних відносин з Європою. Так, у 2014 році експорт сільськогосподарської та харчової продукції до ЄС збільшився на 6,7% порівняно з 2013 роком (зокрема, завдяки дії автономних преференцій в рамках Угоди про асоціацію, наданих Україні навесні 2014 року). Аграрний експорт посів перше місце у структурі українського експорту до країн ЄС за результатами 2014 року (28%) і забезпечив доходи в розмірі 4,8 млрд. дол. [2, с. 12].

Впродовж останніх років країни Європи посідають друге місце серед регіонів-імпортерів українських сільськогосподарських культур і продуктів харчування, що складає 27,5%, поступившись лише країнам Азії. Станом на 2016 рік частка країн Європейського Союзу у загальному товарообігу аграрної продукції становила 31,5%. У 2017 році основними країнами-партнерами виступили країни Європи, серед яких слід назвати Польщу, Іспа-

нію, Німеччину, Нідерланди; країни Азії, серед яких слід назвати Туреччину, Китай, а також країни Африки, а саме Єгипет, Туніс і Марокко [6].

За одинадцять місяців 2017 року експорт аграрної та харчової продукції становив 16,4 млрд. дол., що майже на 1 млрд. дол. вище аналогічного показника за попередній період. Окрім збільшення експорту олії, спостерігається зростання обсягів експорту за багатьма позиціями, зокрема таких продуктів харчування, як вершкове масло, яловичина, цукор.

Спостерігається збільшення вартості експорту продукції рослинництва на 18% порівняно з аналогічним періодом 2016 року, що становить 15,2 млрд. дол., експорт продукції тваринництва в грошовому еквіваленті також збільшився на 40,4% і становить 332,3 млн. дол. [3].

Збільшення українського аграрного експорту на ринки країн ЄС відбулося переважно за рахунок зростання обсягів поставок кукурудзи, ріпаку та його насіння, соняшникової олії. Крім того, значно збільшилися поставки м'яса і харчових субпродуктів птиці, меду, кондитерських виробів, маргаринової продукції, а також сорго і насіння льону.

На думку дослідників, домовленості щодо вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом формують низку переваг для українського аграрного сектору, серед яких слід назвати лібералізацію торгівлі продуктами харчування, уніфікацію санітарних та фітосанітарних заходів, необхідних для захисту життя та здоров'я людини, тварин чи рослин, поглиблення співробітництва у ветеринарній сфері та сільському господарстві. Європейські перспективи підвищують вітчизняний зерновий, олійний, фруктовий потенціал та створюють підґрунтя для розвитку м'ясного сектору, а в майбутньому – молочного комплексу України [2, с. 15].

Динаміка зовнішньої торгівлі з ЄС переконливо доводить посилення економічних зв'язків між Україною та ЄС, зміцнення позицій продукції вітчизняного виробництва на європейському ринку та привабливість торгівлі з країнами ЄС [3].

Сприятлива ситуація, яка складається в процесі розвитку економічних відносин продажу та купівлі сільськогосподарської продукції між державами, слугує інвестиційній привабливості аграрного сектору України. Однією з найпривабливіших для інвестування галузей є харчова промисловість. Як зазначають експерти, впродовж останніх років обсяг інвестицій у харчову промисловість збільшився майже вдвічі.

Підкреслимо, що сьогодні для України відкрито можливості експорту харчових продуктів до Саудівської Аравії, Японії. Підтверджується це тим, що за одинадцять місяців 2017 року аграрний та харчовий експорт до Японії склав 80,231 млн. дол. Ключові товари експорту такі: тютюн та вироби з нього – 58,9 млн. дол., зернові злаки – 18,9 млн. дол., молоко згущене – 0,9 млн. дол., продукти переробки овочів та плодів – 0,5 млн. дол. Імпорт становив 2,9 млн. дол.,

ключові товари такі: ефірні масла – 1,7 млн. дол., різні інші харчові товари – 0,6 млн. дол. [6].

У 2017 році стартував довгостроковий проект, який реалізує консалтингово-дослідницька компанія “Consulting integrated” в партнерстві з Київською торгово-промисловою палатою за інформаційної підтримки Міністерства аграрної політики та продовольства України. Головною метою цього проекту є стале збільшення обсягів експорту української аграрної та харчової продукції на ринок Японії.

В рамках реалізації цього проекту було проведено аналіз ринку харчових продуктів Японії, визначено найбільш привабливі сектори для експорту української харчової продукції. Восени відбувся перший трейд-тур українських виробників до Японії, в рамках якого вони мали змогу налагодити контакти з представниками торговельних мереж цієї країни [6].

Отже, аграрний сектор України має значний потенціал для співробітництва з країнами Європи, а також країнами Близького та Далекого Сходу. Експорт аграрної продукції протягом останніх років перевищував імпорт. Тому перспективним напрямом розвитку є реалізація необхідних заходів для закріплення позицій України серед лідерів міжнародної торгівлі. Водночас перспективним напрямом залишається проведення активної роботи щодо освоєння аграрних ринків країн, населення яких за останнє десятиліття активно зростає.

Процес всесвітньої інтеграції, що характеризується співпрацею соціальних інститутів, основними завданнями яких є встановлення, виконання та підтримання влади, взаємодією національних економік, а також зміцненням культурних, комунікаційних та цивілізаційних зв'язків, вимагає нових підходів до соціально-економічного розвитку України та її галузей, зокрема аграрного сектору економіки. Необхідність вирішення цього завдання підсилюється суперництвом суб'єктів світового ринку за рахунок розвитку наукових знань, що втілюються в елементах техніки та активізації інноваційної діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Пріоритетним завданням сьогодення є становлення та закріплення позицій України на світовому ринку сільськогосподарської продукції, при цьому ключові проблеми розвитку аграрного сектору економіки мають бути вирішені за рахунок реалізації Стратегії. До основних проблем відносять такі: нерівномірність розвитку різних форм господарювання, низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва, загрози збільшення виробничих витрат за рахунок зниження вартості основних фондів, недосконалість інфраструктури аграрного ринку, зниження рівня життя населення.

Проте існують позитивні перспективи, що виявляються в певних перевагах для українського аграрного сектору внаслідок створення Зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. До таких переваг відносять лібералізацію

торгівлі продуктами харчування, уніфікацію санітарних та фітосанітарних заходів, необхідних для захисту життя та здоров'я людини, тварин чи рослин, поглиблення співробітництва у ветеринарній сфері та сільському господарстві.

Динаміка зовнішньої торгівлі з ЄС переконливо доводить посилення економічних зв'язків між Україною та ЄС, зміцнення позицій продукції вітчизняного виробництва на європейському ринку та привабливість торгівлі з країнами ЄС.

Виявлено, що сьогодні для України відкрито можливості експорту сільськогосподарської продукції до країн Близького та Далекого Сходу, серед яких слід назвати Саудівську Аравію, Японію, Туреччину та Китай.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бетлій М.Г. та ін. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції / ред. О.М. Бородіна. Ужгород: ІВА, 2006. 496 с.
2. Єрмолаєв А.В., Клименко І.В., Ємець В.Г., Таран С.О. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування: монографія. – Київ: Інститут стратегічних досліджень, 2015. 28 с.
3. За 11 місяців 2017 року український аграрний експорт сягнув \$16,4 млрд. URL: <http://minagro.gov.ua/node/25140>.
4. Макаренко П.М., Попова Т.В. Економічне відтворення аграрного виробництва в умовах ринку: монографія. Мелітополь: Люкс, 2011. 348 с.
5. Месель-Веселяк В.Я. Економічні передумови забезпечення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні. Економіка АПК. 2011. № 3. С. 9–16.
6. Японія – ринок у фокусі для українського аграрного експорту. URL: <http://www.minagro.gov.ua/apk>.

REFERENCES:

1. Betlij M.H and Borodina O.M. (2006), *Ahrarnyj sektor Ukrainy na shliakhu do ievrointehratsii* [Agricultural Sector of Ukraine on the road to European integration], IVA, Uzhhorod, Ukraina.
2. Ermolaev A.V., Klimenko I.V., Emec' V.G., Taran S.O. (2011), *Agrarnyj sektor Ukrainy: tendencii, sub'ekty, perspektivy reformirovanija*, Kyiv, Ukraine.
3. The official site of Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2017) “Za 11 misjaciw 2017 roku ukraïns'kij agrarnij eksport sjagnuv \$ 16,4 mlrd”, available at: <http://minagro.gov.ua/node/25140> (Accessed 27 Dec 2017).
4. Makarenko P.M. and Popova T.V. (2011), *Ekonomichne vidtvorennya agarnogo virobnictva v umovah rinku*, Melitopol, Ukraine.
5. Mesel'-Veseljak V.Ja. (2011), “Economic preconditions for ensuring expanded reproduction of agricultural production in Ukraine”, *Ekonomika APK* vol. 3, pp. 9–16.
6. The official site of Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2017) “Japonija – rinok u fokusi dlja ukraïns'kogo agrarnogo eksportu”, available at: <http://www.minagro.gov.ua/apk> (Accessed 27 Dec 2017).

Katan L.I.

Doctor of Economics Associate, Professor,
Professor of the Department of Finance and Banking
Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University

**THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY
AS AN IMPORTANT FACTOR FOR EFFECTIVE INTEGRATION INTO THE WORLD ECONOMIC SPACE**

The agricultural sector plays an important role for the economy of Ukrainian in the context of the rapid increase of production volumes and exports in recent years. The Agriculture is one of the important sectors of the economy of Ukraine. Agriculture forms the basis of independence of Ukraine. Agriculture to have the potential the potential to provide quality, useful and safe food to the population of the country. Agriculture makes a significant contribution to solving of the global food problem.

The volumes of production of crops necessary to provide the population with foodstuffs far exceeds the needs of the domestic market. The Ukrainian agricultural sector is an important factor for economic development, as well as a necessary factor for effective integration into the world economic space.

The key problems of the agricultural sector the economy of Ukraine are listed. Imbalance in the development of various forms of economic activity, the production costs are increase, low rates of technical and technological upgrade of production, non-compliance of conditions of packing, warehousing, transportation of products, lack of motivation among producers to increase organic production due to low level of awareness, population with low living standards, the Incompleteness of Land Reform.

The advantages of the agrarian sector, as a result of the establishment of the Free trade area between Ukraine and the European Union are considered. Benefits include the liberalization of trade in food products, the unification of sanitary and phytosanitary measures necessary to protect the life and health of humans, animals and plants, intensification of cooperation in the veterinary sphere and agriculture.

The possibilities of cooperation of Ukraine with the countries of the Near and Far East are presented. Today opportunities for export of agricultural products to the countries of the Near and Far East, including Saudi Arabia, Japan, Turkey, China, are opened for Ukraine.